

Ekoturystyka szansą dla Polski

Bogate dziedzictwo przyrody, kultury i krajobrazu, obszary chronione uznawane przez międzynarodowych przyrodników za jedne najbardziej cennych ostoje przyrody w Europie, barwna mozaika terenów wiejskich, lokalne tradycje, produkty lokalne, kuchnia regionalna i zdrowa żywność... Polska ma ogromny potencjał do rozwoju turystyki opartej o walory natury i kultury. Ekoturystyka i pokrewne jej formy turystyki zrównoważonej mogą stać się naszą silną marką i wizytówką w Europie oraz na świecie.

Walory przyrodnicze i kulturowe Polski a ekoturystyka

Najsilniejszym atutem Polski, na tle innych krajów europejskich, jest bogate dziedzictwo przyrody. Wybitne zróżnicowanie siedlisk przyrodniczych plasuje nasz kraj w czołówce państw europejskich pod względem zachowania bioróżnorodności. Obszary prawnie chronione, zajmujące ponad 30 procent powierzchni kraju, są uznawane przez międzynarodowych przyrodników za jedne z najbardziej cennych ostoje przyrody w Europie.

Przez obszar kraju biegną wschodnie i zachodnie oraz północne i południowe granice występowania wielu gatunków flory i fauny. Naturalny krajobraz tworzy bogata mozaika ekosystemów leśnych, bagiennych i łąkowych, torfowisk niskich i wysokich, zespołów alpejskich i subalpejskich, a nawet zbiorowisk stepowych. Wiele polskich rzek nie zostało jeszcze uregulowanych, dzięki czemu zachowało swój naturalny charakter – kręty bieg z licznymi zakolami, starorzeczami i typową florą i fauną żyjącą w dolinach rzecznych. Zróżnicowanie krajobrazu Polski, ściśle powiązane z

różnorodnością warunków klimatycznych i glebowych, przejawia się w urozmaiconych formach ukształtowania powierzchni ziemi, budowie geologicznej i różnorodnej szacie roślinnej.

Z różnorodnością warunków terenu wiąże się możliwość uprawiania wielu form ekoturystyki, od turystyki aktywnej – spływów kajakowych, wędrówek konnych, wycieczek pieszych,

rowerowych, narciarskich, itd., po typowo przyrodniczą i specjalistyczną, np. wyprawy ornitologiczne na Bagna Biebrzańskie czy wędrówki śladami wilka w Beskidach.

Drugą równie ważną grupę walorów ekoturystycznych Polski stanowi środowisko kulturowe: dobrze zachowane tradycje, obrzędy, obchody świąt i uroczystości rodzinnych, stroje, kuchnia regionalna i tradycyjne formy gospodarowania (rolnictwo w małych gospodarstwach, pasterstwo, pszczelarstwo,

zielarstwo, rzemiosło i rękodzielnictwo), imprezy kulturalne i artystyczne (festiwale, przeglądy osiągnięć artystycznych, targi wyrobów lokalnych), sztuka ludowa, tradycyjna architektura i budownictwo, muzea etnograficzne, izby regionalne i inne ciekawe obiekty kultury i sztuki. Na barwną mozaikę zasobów ekoturystycznych składają się także żywe ośrodki kulturowe różnych grup oraz

mniejszości etnicznych i religijnych - regiony i miejscowości, które zachowały tradycyjną architekturę, folklor, sztukę ludową, tradycje muzyczne i kulinarne itp. Atrakcyjnymi regionami z punktu widzenia rozwoju ekoturystyki są także bogate kulturowo regiony transgraniczne.

Przykłady produktów turystycznych Polski Wschodniej

„Kolebką” rodzimej ekoturystyki można określić Polskę Północno-Wschodnią. Świetnym przykładem ponadregionalnego produktu ekoturystycznego jest tu **Podlaski Szlak Bociani**. Szlak liczący 412,5 km, wpisany do sieci zielonych szlaków greenways, łączy cztery parki narodowe (Białowiecki, Narwiański, Biebrzański i Wigierski) a swoją unikalność zawdzięcza występowaniu licznych skupisk bocianów gniazdujących w dolinach Narwi i Biebrzy. Główną oś szlaku oznakowano jako trasę rowerową, ale w wielu punktach można także wypożyczyć kajaki, popływać tradycyjną łodzią „psychówką”, pojeździć konno, wybrać się na ornitologiczne fotosafari. Sercem Podlaskiego Szlaku Bocianiego jest **Pentowo – Europejska Wieś Bociania**, gdzie na terenie jednego gospodarstwa agroturystycznego ze stuletnim drewnianym dworem na brzegu Narwi, znajduje się 36 zasiedlonych gniazd bocianich. Ptaki można obserwować ze specjalnych wież i platform widokowych. Więcej: www.podlaskiszlakbociani.pl.

Innowacyjne produkty ekoturystyczne powstają w **Bieszczadach**, często w miejscowościach mniej znanych, oddalonych od klasycznych szlaków turystycznych. W Dźwiniaczu Dolnym od wielu lat działa nietuzinkowe **Gospodarstwo agroturystyczne „U Flika”**, którego właściciel - Roman Glapiak - krzewi tradycje wypieku chleba, organizuje warsztaty chlebowe i doroczne Święto chleba "Od ziarenka do bochenka". Więcej: www.uflika.com.pl.

Z kolei w Uhercach Mineralnych w 2015 r., z inicjatywy lokalnego przedsiębiorcy i artysty - Janusza Demkowicza - i przy wsparciu gminy Olszanica, uruchomiono oryginalny projekt pn. **Bieszczadzkie Drezyny Rowerowe** na nieużytkowanym trakcie kolejowym - linii 108 - na odcinku długości 47 km od Zagórza do Krościenka. W budynku

dawnej stacji kolejowej mieści się wypożyczalnia drezyn i centrum kulturalne. Tutaj ekoturystyka w harmonijny sposób przeplata się z muzyką i sztuką czerpiącą inspiracje m.in. z tradycji Bojków i Łemków. Więcej: <http://drezynyrowerowe.pl>.

Ekoturystyka ponad granicami

W wielu regionach transgranicznych powstają projekty tworzenia szlaków i ścieżek turystycznych oraz wspólna oferta turystyczna ponad granicami, oparta o założenia zrównoważonego rozwoju. Przykłady dobrej praktyki można odnaleźć np. w Euroregionie Śląsk Cieszyński realizującym ambitny program rozwoju ekoturystyki, turystyki dziedzictwa i turystyki aktywnej na pograniczu polsko-czeskim. Inicjatorem innowacyjnych projektów jest Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej "Olza" w Cieszynie, które wraz z samorządami lokalnymi, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami kreuje i promuje ponadlokalne, transgraniczne produkty turystyczne przyjazne dla środowiska. Więcej: www.infotur.olza.pl.

W Beskidzie Sądeckim powstała cenna inicjatywa promocji turystyki dziedzictwa i ekoturystyki ponad granicami pod marką „Karpackie miasteczka z klimatem”. Stary Sącz i słowacka Lewocza wspólnie popularyzują swoje atrakcje przyrodnicze i kulturowe oraz transgraniczną ofertę turystyczną. Stary Sącz leżący w otulinie Popradzkiego Parku Krajobrazowego jest także krajowym liderem w zakresie zachowania ładu przestrzennego, dbałości o estetykę krajobrazu w nawiązaniu do lokalnej specyfiki miejsca i tradycji, harmonijnego

łączenia starego z nowym. Miasteczko jako pierwsze w Polsce ujednoliciło oznakowanie obiektów na Rynku i starosądeckiej Starówce, wprowadzając spójnie graficzne szyldy i tablice informacyjne. Stary Sącz opiera swój rozwój zrównoważony o łączenie tradycji, klimatu miejsca z kontekstem światowym. Co roku na

wiosnę odbywa się tutaj słynny Festiwal Podróży i Przygody Bonawentura promujący turystykę odpowiedzialną, a także festiwal muzyki środkowoeuropejskiej Pannonica Folk Festival, na który zjeżdżają najbardziej znane orkiestry dęte z Bałkanów i innych zakątków Europy, czyniąc z maleńkiej karpackiej wioski Barcicie (starosądeckie sołectwo) muzyczną stolicę Europy Środka. Więcej: www.wstarymsaczu.pl.

Na Polesiu w miejscowości Zbereże (gmina Wola Uhruska) w powiecie włodawskim w ramach Europejskich Dni Dobrosąsiedztwa raz w roku budowany jest most pontonowy na Bugu będący tymczasowym – weekendowym przejściem granicznym. Dzięki tej inicjatywie społeczność lokalna i turyści mogą eksplorować i poznawać Polesie ukraińskie. Lokalni partnerzy, m.in. z Lokalnej Grupy Działania „Poleska Dolina Bugu” działają na rzecz rozwoju turystyki przyjaznej dla środowiska ponad granicami oraz promocji międzynarodowego Rezerwatu Biosfery Polesie Wschodnie jako unikatowej destynacji ekoturystycznej na styku trzech krajów. Więcej: www.dolina-bugu.pl.

Potencjał obszarów wiejskich

Ogromny potencjał do rozwoju przyjaznych dla środowiska form turystyki, w tym ekoturystyki drzemie w terenach wiejskich Polski. Obszary wiejskie zamieszkiwane przez prawie 40 procent

społeczeństwa, wyróżniają się **wysokimi walorami przyrodniczymi, krajobrazowymi i kulturowymi**, na tle innych krajów europejskich. Polską wieś charakteryzuje **duża różnorodność obszarów i krajobrazów wiejskich, dominacja zrównoważonego rolnictwa opartego o rodzinne gospodarstwa rolne**, a co za tym idzie wysoka jakość żywności, produkty regionalne (coraz częściej rejestrowane jako chronione w UE) i bogate dziedzictwo kulinarne. Turystyka przyjazna dla środowiska staje się ważnym narzędziem pobudzania przedsiębiorczości społeczności lokalnych, rozwijania nowych innowacyjnych rynków pracy oraz tworzenia zielonych miejsc pracy. Baza noclegowa najbardziej korzystna z punktu widzenia rozwoju ekoturystyki obejmuje obiekty prowadzone przez społeczność miejscową: gospodarstwa agroturystyczne, rodzinne pensjonaty, hotele w obiektach zabytkowych, schroniska górskie etc. Potrzeby noclegowe ekoturystów na obszarach wiejskich może w dużej mierze zaspokoić dobrze rozwinięta sieć gospodarstw agroturystycznych i pokoi gościnnych oraz rodzinnych pensjonatów. Noclegi w takich obiektach oferują kameralność, bliskość natury, kontakt z gospodarzem, itp. Jakość usług odnosi się także do wyglądu obiektów turystycznych nawiązujących do lokalnych tradycji architektonicznych i nienaruszających estetyki krajobrazu, możliwości poznania regionalnej kuchni, poczucia klimatu i atmosfery miejsca, zdobycia o nim kompleksowych informacji, bogatej informacji turystycznej i krajoznawczej o regionie, a także ofercie dodatkowej pozwalającej ciekawie i aktywnie spędzić czas.

Tereny wiejskie, na których zachowała się tradycyjna uprawa roli z niskim użyciem środków chemicznych i małymi rodzinnymi gospodarstwami, dysponują dodatkowo bezcennym zapleczem żywieniowym. Zdrowa żywność, coraz częściej poszukiwana przez turystów krajowych i zagranicznych, stanowi bazę dla rozwoju gastronomii turystycznej, w tym też na potrzeby ekoturystyki.

Uczestnicy ekoturystyki poszukują różnorodnej zdrowej kuchni i wysokiej jakości produktów żywnościowych, tradycyjnych, charakterystycznych dla danego regionu potraw przygotowywanych z produktów pochodzących z małych, lokalnych gospodarstw rolnych, oferowanych w restauracjach, regionalnych karczmach, gospodarstwach agroturystycznych. Bardzo ważna jest także lokalna sieć sprzedaży detalicznej – wspieranie lokalnej przedsiębiorczości i wytwórczości oraz autentycznego

pamiątkarstwa poprzez zakupy w małych miejscowych sklepach, galeriach, targach, jarmarkach czy bezpośrednio u wytwórców i artystów ludowych. Niektóre regiony, przy wykorzystaniu środków z UE (przodują tu Lokalne Grupy Działania LGD), uruchomiły pierwsze projekty kreowania i promocji lokalnych marek produktów – jednak wciąż największy problem stanowi ich dystrybucja, dotarcie do klienta na szerszą skalę i powiązanie marketingu produktów z turystyką.

Eko-produkty turystyki wiejskiej

Budowanie dodatkowej oferty i specjalizacja gospodarstw agroturystycznych jest dla nich szansą na wyróżnienie się na rynku i profesjonalizację usług. W Polsce wg GUS mamy ponad 8 tysięcy gospodarstw agroturystycznych, najwięcej w województwach małopolskim i podkarpackim.

Sądecka Organizacja Turystyczna jest jednym z liderów w zakresie skutecznej promocji, budowania wspólnego produktu i sieciowania gospodarstw agroturystycznych. Organizacja prowadzi w Małopolsce działania edukacyjne i marketingowe wprowadzając na rynek innowacyjne produkty turystyki wiejskiej, jak np. Małopolska wieś pachnąca ziołami, Małopolska wieś dla dzieci, Małopolska miodowa kraina. Więcej: www.sot.org.pl.

Innym pozytywnym przykładem są działania **Europejskiego Centrum Ekologicznego Rolnictwa i Turystyki ECEAT Poland**. „Urlop u ekorolnika” to znana w Polsce marka proekologicznej turystyki wiejskiej w gospodarstwach eko-agroturystycznych specjalizujących się w rolnictwie ekologicznym. Więcej: www.agroekoturystyka.pl.

Produkty lokalne jako oferta turystyki odpowiedzialnej i aktywnej

Na Lubelszczyźnie LGD „Zielony Pierścień” wspólnie z gminami północno-zachodniej części województwa lubelskiego stworzyła i oznakowała sieć 500 km tras rowerowych prowadzących przez zakątki nadwiślańskiego trójkąta turystycznego w okolicach **Nałęczowa, Kazimierza Dolnego i Puław**, jako część międzynarodowego Szlaku Bursztynowego, wraz ze szlakiem kajakowym na Wieprzu. Oferta ekoturystyczna regionu nazwanego „**Krainą Rowerową**” tworzona jest w oparciu o inicjatywy lokalne, takie jak ekomuzea i questy oraz budowanie oferty lokalnych produktów i sieci ich sprzedaży w regionie, m.in. poprzez Izby Produktów Lokalnych, imprezy, rajdy itp. Przetwory z płatków i owoców róży, kazimierski bajgiel, placuszki z miodem z mniszka z okolicznych łąk, syropy z

kwiatów bzu i jaśminu, pasztet z lędźwianu, barszcz z wiśni, pierogi z bobem, soki i musy z malin, miętus gryczany to tylko niektóre lokalne smaki, które czekają na turystów w Krainie Rowerowej.

Więcej: www.zielonypierscien.eu

W innowacyjny sposób markę produktów lokalnych kreuje od lat **LGD Zakole Dolnej Wisły**. Konkursy, jarmarki, festiwale produktu lokalnego, szlak tradycji i smaku, warsztaty dzikiej kuchni... to przykłady inicjatyw wzbogacających ofertę turystyki opartej o przyrodę i tradycje w tym nadwiślańskim zakątku województwa kujawsko-pomorskiego.

Więcej: www.zakolewisly.pl.

Budowanie partnerstwa na rzecz rozwoju i promocji ekoturystyki w Polsce

Ekoturystyka i powiązane z nią formy turystyki zrównoważonej organizowana jest obecnie w Polsce głównie oddolnie, z inicjatywy pojedynczych samorządów, lokalnych grup działania, regionalnych organizacji pozarządowych albo świadomych ekologicznie przedsiębiorców. Na mapie kraju pojawiają się pojedyncze „proekologiczne” gminy i regiony, które zrozumiały, że jedynie nieskażone środowisko może przyciągnąć turystów w długim okresie i zachęcić do ponownego odwiedzenia regionu. Inwestują w poprawę stanu czystości wód i powietrza, rozwiązują problemy składowania odpadów, tworzą szlaki turystyczne, adaptują istniejące nieużyteczne i niszczące obiekty pod infrastrukturę turystyczną, promują zrównoważony transport, sadzą drzewa, tworzą zielone przestrzenie publiczne, wpisują zrównoważoną turystykę, ekoturystykę i agroturystykę do lokalnych strategii rozwoju, wreszcie pozyskują środki finansowe na lokalne inicjatywy i tworzenie zielonej infrastruktury. Pomimo licznych lokalnych przykładów dobrych praktyk, ekoturystyka wciąż uznawana jest w Polsce za dziedzinę niszową i mało komercyjną. Na rynku działa dosłownie kilka biur podróży specjalizujących się w ekoturystyce, głównie nastawionej na obsługę turystów z Europy Zachodniej i USA w zakresie turystyki przyrodniczej (jak obserwacje ptaków) i rowerowej. Badania rynku ekoturystycznego oraz próba zmierzenia jego potencjału w Polsce wydaje się obecnie jednym z kluczowych działań na poziomie krajowym, punktem wyjścia do opracowania krajowej strategii

rozwoju ekoturystyki w Polsce. Interesujące są wyniki badań rynkowych krajowego rynku turystycznego, przeprowadzonych przez PBS na zlecenie Polskiej Organizacji Turystycznej. W ramach segmentacji rynku wyróżniono cztery grupy turystów różniące się oczekiwaniami wobec wyjazdu i podejmowanymi formami aktywności. W tej grupie znaleźli się tzw. „Odkrywczy” (19 procent wszystkich turystów krajowych), którym można przypisać wiele cech ekoturystów. Preferują oni spontaniczny wyjazd do nietuzinkowego i nieznanego miejsca, chcą mieć swobodę podejmowania decyzji i lubią aktywnie odpoczywać na świeżym powietrzu - 84 procent z nich spędza czas spacerując, 69 procent uprawiając swoje ulubione sporty na łonie natury. Drugą ważną grupą są "Rodzinni wczasowicze", którzy także w istotnej liczbie mogą być odbiorcami usług ekoturystycznych w czasie wypoczynku.

*

Decyzja o zachowaniu walorów przyrodniczych i ich wykorzystaniu w turystyce jest dzisiaj przedsięwzięciem strategicznym dla Polski. Niezbędne jest określenie wytycznych i kierunków działań na szczeblu krajowym odpowiadających polityce i standardom stosowanym w Unii Europejskiej i na świecie. Zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym jak i krajowym, jest potrzebna długofalowa strategia rozwoju branży turystycznej oparta na założeniach ekorozwoju oraz partnerskiej współpracy instytucji rządowych i samorządowych, administracji obszarów chronionych, organizacji pozarządowych, regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych, lokalnych grup działania, branży turystycznej oraz ośrodków badawczych i placówek oświatowych. Kluczowe są decyzje dotyczące długofalowej wizji rozwoju polskiej turystyki, która będzie godzić priorytety gospodarcze, ekologiczne, społeczne i przestrzenne. Ekoturystyka realizowana w synergii z innymi formami przedsiębiorczości, takimi jak **zrównoważone rolnictwo i przetwórstwo, rzemiosło i rękodzielnictwo, oraz pokrewnymi formami turystyki przyjaznej dla środowiska**, może być ważnym stymulatorem rozwoju tych regionów Polski, których największym kapitałem jest przyroda, krajobraz i dziedzictwo kulturowe. Mamy szansę by ekoturystyka stała się naszą marką w Europie i na

świecie.

Dominika Zaręba - publicystka, autorka książek i przewodników turystycznych. Propagatorka ekopodróżowania, autorka pierwszej w Polsce książki o ekoturystyce („Ekoturystyka”, PWN, III wyd. 2010) oraz „Koncepcji promocji i rozwoju ekoturystyki w Polsce” (Polska Organizacja Turystyczna). Współzałożycielka Wydawnictwa Bezdroża. Współtworzyła zielone szlaki – greenways w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej i zainicjowała ich powstanie na Białorusi. Jest członkiem Rady Funduszu Partnerstwa oraz ekspertem środkowoeuropejskiego Stowarzyszenia Environmental Partnership Association (www.environmentalpartnership.org), współpracuje z licznymi organizacjami propagującymi turystykę zrównoważoną na świecie.